

Vývoj farní sítě v jednotlivých evropských zemích je téma v současné historiografii dosti aktuální. Je to však už z podstaty věci téma tak říkajíc celoživotní, jelikož obecně platných pravidel pro utváření farností je poskrovnu a jejich uplatnění a dotváření podléhá vždy místním podmínkám vývoje území, o které má jít. V případě oněch obecně platných zásad jde jen o základní ustanovení IV. lateránského koncilu o hodinové vzdálenosti pěší chůze, která umožní kterémukoliv osadníkovi zúčastnit se ve farním kostele bohoslužeb na jedné a na druhé straně o limitujícím počtu obyvatel, kdy mají i na malém území vznikat další farní kostely. První podmínka se dodnes odráží v krajinném vzhledu některých venkovských oblastí, druhá, už dlouho před vyslovením oné zásady, podmiňovala vznik kostelů v tržních a pak městských střediscích a v hornických centrech. K oněm místním podmínkám lze počítat všechny populační, ekonomický i správní vývoj území ve zvoleném časovém úseku, nahlížený archeologickými, písemnými i výtvarnými prameny. Teprve kombinací všech přístupů lze dojít k platným závěrům o formování a uplatnění farní organizace jako jedné z podstatných složek uspořádání života ve středověku i novověku. Každé farnosti se týkající téma je proto velmi široké a časově náročné na zpracování.

Disertace mgr. Roberta Gáji zachytila ve vybraných oblastech všechny v úvahu přicházející varianty venkovských a městských kostelů českého území a na jejich příkladech detailně sledovala, jak se v nich a při jejich specifických poměrech vyvíjela skutečná farní síť od svatyň raného středověku. Je třeba zdůraznit, že odborník, který má odvahu se do takového tématu pustit, musí nejdříve ovládnout obecný společenský, ekonomický, právní a kulturní vývoj území celé země i sledovaného regionu, a k tomu detailně projít dílčí vydané i nevydané prameny své zvolené oblasti od samých počátků dějin po 18. století. Teprve tříšť dílčích a leckdy nesourodých zpráv od vlastnických a personálních údajů a současně archeologických dokladů o kostelích po topografické údaje z delšího období mu dovolí alespoň v hlavních rysech postihnout dotváření území farností, zásahy do jejich vývoje, jejich stabilizaci a případné změny.

Mgr. Gája řešil strukturu své disertace předsunutím obecných metodických kapitol k tématu. Po nich detailně sledoval problematiku vývoje far a farních obvodů ve dvou vymezených venkovských regionech. K tomu účelu si vybral havlíčkobrodský děkanát, tvořený značnou částí české strany Vysočiny, kde mohl sledovat jak ony agrární oblasti tak hornická i městská centra, a menší region Černokostelecka. Další a možno říci že podstatnou část disertace věnoval Praze. Opět tu nejdříve souhrnně a v hlavních souvislostech podal vývoj kostelní a farní sítě pražské aglomerace včetně předměstí a pak sledoval do všech detailů, ovšem s využitím nejnovějších archeologických výsledků,

situaci na Starém Městě. Z hlavních srovnávacích údajů s jinými velkými městy Evropy tu nechtěně vystoupí velikost Prahy už v době Přemyslovců, ne až v karlovské době, jak jsme zvyklí to vnímat: počtem 14 kostelů ve 12. st. (a tím zřejmě i vysokou koncentrací obyvatel a tržním významem) byla za Kolínem nad Rýnem druhým zaalpským městem, (v polovině 14. st. byl poměr farních kostelů v Kolíně a na Starém městě pražském 19 a 18 objektů).

Jednotlivé kostely sleduje autor (podle dostupnosti pramenů) od archeologických dokladů o existenci stavby (nebo jejích pozůstatků v mladších objektech) a od nejstarších písemných dokladů; mezi nimi jde především o majetkové záležitosti kostela, převody práv, zasvěcení, případně o jmenovité údaje o obsazení kostela. Tady má značný význam limitační akce z druhého desetiletí 14. st., která byla ukončena až po 1326 a znamenala první jednoznačné vymezení hranic farních obvodů na Starém Městě. Postupné a až chaotické starší narůstání farní sítě odráželo dosídlování a případně vysazování některých okrsků ve městě a mohlo ovšem vést ke sporům o příslušnost určitých domů k té či oné farnosti; ty pak byly leckdy provázány s širšími veřejnými napětími a kontroverzemi (jako tomu bylo u dlouhého sporu o patronátní právo kostela Panny Marie před Týnem). Tyto třeba sebezajímavější souvislosti nejsou v centru pozornosti doktoranda, jeho cílem tu především je co možno nej přesnější, pevné určení jednotlivých domů jako součástí té či oné farnosti. Používá k tomu Tomkem a Teigem publikované topografické údaje o uliční síti a zástavbě ve městě z období 13. až 17., ev. 18. st. včetně dostupných mapových podkladů, propojuje je s údaji o patronátních právech, o vlastnictví domů a od počátku 15. st. s doklady o obydlí a působnosti vitriků a jimi vedených rejstříků vybraných dávek, jejichž spolehlivé údaje pomohly překlenout století kališnických farností v Praze. V 17. st.

k dosavadním pramenům přibyly i rozličné soupisy městského původu, spojené s počínající rekatolizací. Touto pracnou, ale zřejmě spolehlivou a jedinou možnou metodou dospívá doktorand k pozoruhodným, platným výsledkům o stabilitě farních hranic od vrcholného středověku leckdy až do josefinských reforem. Dovoluje stanovit dokonce starší uliční síť ve městě, jež pak byla překryta mladší zástavbou na témže místě, ale směr původních ulic se zachoval ve farní příslušnosti domů. Změny v jedné stanovených hranicích farnosti se vesměs vázaly na mimořádné události, jakou bylo třeba založení Nového Města nebo pak počínající barokní přestavba města. To samo je jasný obecný výsledek, ke kterému práce dospěla.

Za cenný výsledek disertace a současně podklad pro další studium považuji textové přílohy, které pro dobu 15.-začátku 17. st. seznamují písemné doklady o farnicích a rozličných úřednicích jednotlivých farních kostelů, o držitelích domů v některých farnostech, samozřejmě s odkazy. Zcela mimořádnou hodnotu pak mají mapové přílohy, vypracované jak ke sledovaným venkovským oblastem tak (a především) k pražským městům i pražskému děkanátu. Vesměs vycházejí z nově dosažených topografických údajů a postihují farní obvody a v detailu příslušnost jednotlivých domů

(o kolik více ukazují než starší existující mapy, si lze porovnat na reprodukci několika dosavadních zakreslení).

Je zřejmé, že disertaci předcházelo rozsáhlé a detailní studium velkého množství pramenů z dlouhého časového úseku, které už přineslo výsledky. Nelze ale pominout, že její konečná textová podoba (následující se netýká příloh nebo dokonce map) je poněkud ledabylá. Zjevně ji poznamenal závěrečný spěch při psaní, kdy si autor už nestačil některé části textu po sobě ani přečíst a v textu tak zůstal častý výšín z vazby nebo chybějící či nadbytečná předložka apod., což je škoda. Předpokládám však, že autor své téma neukončí disertací, ale bude v něm – téma je opravdu celoživotní – i v budoucích letech pokračovat. Pro ten případ bych mu doporučila, aby přeci jen vzal v potaz i církevně správní prameny, které v této fázi programově vyloučil. Nejde jen o erekční a donační listiny pro období středověku, ale i o fondy arcibiskupství od rekatolizace 17. st., jež rovněž umožňují zpětnou rekonstrukci stavu farností. Mám na mysli sériové fondy jako vizitační zprávy, zpovědní seznamy, farářské relace, jak to ostatně v posledním případě ukázala paralelně vzniklá stať prof. Pátkové, kterou autor ovšem nemohl znát. Tyto fondy představují z jiného úhlu viděnou paralelu městských seznamů téže doby, které už autor použil, a jejich využití by zřejmě bylo přínosné. Poslední věty nejsou ovšem míněny jako výtka, že příslušné prameny využity nebyly, ale jen jako upozornění pro možnou budoucí práci.

Shrnuji: metodický postup použitý v disertaci a její badatelské výsledky splňují požadavky kladené na disertační práce, proto ji doporučuji k obhajobě. Pro vady závěrečné stylizace textu práce ji však navrhuji klasifikovat stupněm prospěl.

Prof. Dr. Zdeňka Hledíková, CSc.

V Praze, dne 24. května 2016.